

alguna de les
coses que es
podrien dir

¿Quan arribi el moment de classificar Josep Pla, en quin lloc se'l col·locarà entre els escriptors que han utilitzat amb preferència un gènere determinat? Tasca difícil ja que Josep Pla no es pot adscriure a cap gènere fix i clar, puix els ha cultivat tots, a excepció del teatre. Potser la novel·la és la que menys destaca en l'obra del gran prosista català i no pas precisament perquè no siguin bones sinó perquè en va escriure poques. Però EL CARRER ESTRET, NOCTURN DE PRIMAVERA i L'HERÈNCIA són tres excel·lents narracions que demostren palesament que, si Pla hagués volgut dedicar-se a la novel·la, els seus grans dots d'observació i anàlisi l'haurien portat molt lluny. Què va ésser, doncs Pla? ¿Un contemplador de la naturalesa i de la vida humana que la transformava en un impressionisme realista? ¿Un escriptor que sabé descriure com ningú el que veia i retenia per sempre? ¿O el viatger infatigable que recorria tot el món i escrivia unes cròniques polítiques o simplement ambientals d'una manera precisa i real, presentant, no solament els fets, sinó de vegades anticipant-se llargament al que havia de succeir més tard? ¿Haurà estat Pla el millor escriptor de biografies que hem tingut? Els seus seixanta HOMENOTS amb personatges diversos i de la més gran complexitat són un exemple d'aquest cop d'ull màgic que no fallava mai i no oblidem els CENT RETRATS de PASSAPORT, petites mostres d'enginy i ofici literari. ¿I què són les llargues biografies de Maragall, Pijoan, Pujols, Rusiñol, Mir, Llimona i Manolo, llibres d'una perfecció absoluta on l'anàlisi i l'estructuració del retrat fan transparents el personatge i l'època? Però Pla pot ser també catalogat com escriptor polític que ja es revela als vint-i-cinc anys amb uns articles publicats a la «REVISTA DE CATALUNYA». Farà després més de mil cròniques seguint els avatars del Parlament de la Segona República, articles que veurem publicats en tres volums de la seva Obra Completa. Quedem astorats, llegint aquestes cròniques polítiques, tant per la immensa tasca realitzada, com per l'agudesia, la simplicitat i el gran coneixement d'aquella època i d'un temps que ha deixat una marca decisiva en la història d'Espanya. Ara tot aquest món de fantasmes que descriu Pla cobrarà una nova vida i moltes coses que no compreníem les veiem transparents. Però Pla, una vegada més, s'anticipa als fets i amb ironia, humor o la crua i simple exposició del que veu ens fa passar pels ulls un present que esdevindrà futur. I com a capdavanter dels seus escrits polítics caldrà citar sempre a «CAMBÓ», biografia d'un home gran i història del catalanisme modern.

Sí, Josep Pla fou també un gran comentarista polític, com fou un articulista genial que sabia dosificar el lirisme o la sàtira a la realitat

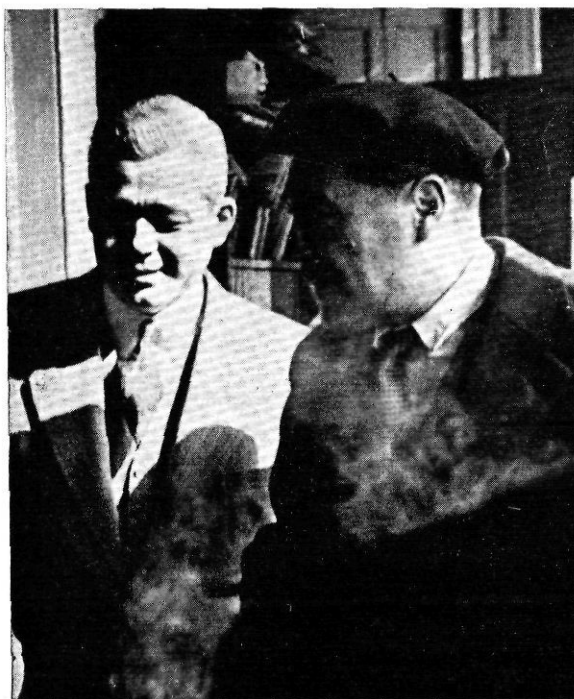
o simplement la imaginació política al significat ocult de la cosa. No acabaríem mai.

Articulista, biògraf, novel·lista, viatger, cronista polític, Pla fou això i moltes coses més. Gran lector de Pascal, Montaigne, Spinoza, La Bruyère, Valéry i els clàssics grecs i llatins, els seus llibres de records i notes (EL QUADERN GRIS, NOTES DISPERSES, NOTES PER A SILVIA, NOTES DEL CAPVESPROL) el fan entrar de ple en el món tancat dels moralistes, sempre utilitzant un llenguatge planer, unes idees clares però incisives per explicar la vida que passa. Tenir seny no és pas fàcil en el nostre país disortat, dir-se conservador encara ho és menys. Aquí tenim el jove Pla i el vell Pla fins a la mort, sempre el mateix, defensant el que per a ell és essencial: l'ordre, la moneda, el treball ben fet, una política coherent i estable i per sobre de tot el dret d'escriure en català.

De fet Pla no volgué ésser considerat com un escriptor. Tenia la petita vanitat de dir sempre una falsedat graciosa però tanmateix ben expressiva. «Les tardes d'hivern al mas —deia— són llargues i alguna cosa s'ha de fer per a passar l'estona». Passar l'estona! Si algú ha estat dominat per la necessitat d'escriure, Pla n'és l'exemple clar. Escrigué fins al darrer moment, però li agradava cultivar la paradoxa d'una bohèmia dissimulada —que més que bohèmia era una vida a contracorrent— i ignorar la quantitat d'hores d'un treball laboriós i minuciós que no va parar mai. Va escriure al llarg de la seva vida més de cinc mil articles i la seva Obra Completa tindrà quaranta-sis volums. Tot hi serà recollit, articles i llibres escrits a punta de ploma. Que el lector decideixi quin Pla és el millor dins d'aquesta immensa obra, una de les més grans que s'han escrit mai i no solament a Catalunya i a Espanya. El Pla periodista es confon amb l'escriptor, ja que en tots dos hi ha la mateixa riquesa de llenguatge, la difícil facilitat de fer les coses intel·ligibles i duradores. Res hi és efímer.

Massa ditiràmbic? Potser ho sóc amb justesa avançant-me a les crítiques de minúcies, del record d'un passat vergonyós d'uns pocs catalans que practicaren amb el gran escriptor la injustícia i l'enveja, vicis ben nostres. Ditiràmbic? Poc, ben cert, pel que és mereix un home inclassificable, perquè en tot excel·lia i feia de la nostra llengua un instrument de cultura, de llenguatge gairebé musical, de cosa acabada, tan fàcil i entenedora per a tots.

Poso a continuació tres exemples de la prosa de Josep Pla. Un de la terra, l'altre del mar i el darrer un tros d'HOMENOT. Llegiu-los amb calma.

Josep Pla amb el seu gran amic Jaume Vicens i Vives (1950).

Ara és el millor temps, estimat amic, d'anar pel món. Els enciams tenen un fil llunyà de frescor de neu; la carn a la brasa és sanguinolenta i blava; la dent, aguda, i el paladar, esmolat i abundant. El cel, alt i gloriós, fuig a tota hora, l'aire és suau. El sol és tebi i el vent petit porta una ramiola de fonoll, de romaní, d'esparreguera. En els recs, hi ha una cueta d'aigua, surten els creïxens de les vores, s'afinen els espàrrecs. En els horts, les faveres treuen l'ull i l'orella de llebre esverada. Els ametllers són de color de rosa. Les pomeres tenen un borrisol de carni, tornassolat. Els detalls de les herbes es dibuixen amb una tendresa perfilada i dona gust d'abandonar-se, amb la virolla del bastó, al somni de resseguir la calligrafia de les plantes. El mar, llunyà, verd i blau, poblat de formes vagues, va passant. Tot és infinitament més consolador que assistir a les representacions d'aquest món, a la vana demència ornitològica, gòtica i geperuda, del material humà.

(Extracte tret del llibre "CARTES DE LLUNY")

* * *

És en aquestes Voltes de Calella que s'ha de veure i si és possible sentir una entrada de llebeig d'estiu. El vent de gregal —si anuncia bon temps— comença a anar de baixa a les onze o dos

Pla, Pujols, Sagarra i López Llansas.

quarts de dotze del matí. El gregal ronda pel sud i entra el xaloc —el siroco dels italians—, que ve del migdia. Vent de fora o foranell, que sol durar una hora o una mica més i cau amb les orelles cotes quan toquen les dotze o la una a l'església. El xaloc ronda el sud-est i el garbí, o llebeig, arriba a la una. Es a dir: a l'hora de l'aperitiu. (Hora vella, que era la bona). Es en aquesta hora, si és possible en un cafè i si encara és possible davant una absenta gelada, que convé situar-se un gran dia de sol i de calor a les Voltes de Calella. Des de l'ombra dels arcs, la platja del Port Bo es veu inundada d'una llum lleonada i està com submergida dins una calma letàrgica. El mar té una reverberació que encega la mirada. Circula poca gent. El poble dina i a estones arriba un petit soroll de forquilla o de cullera xocant contra un plat, llunyà i entusiasta. Les embarcacions fondejades es balancegen imperceptiblement. Les cordes s'han aflluixat i cauen com una corba humana fatigada. L'aire és sec —el gregal és un vent sec— i els perfils de les coses es retallen amb una precisió que trenca la pastositat de la llum. Quan el garbí arriba, petit, aixecant de seguida, però, un minúscul onatge, es produeix com una distensió de les coses. El garbí és un vent hu-

mit que sembla aflluixar els elàstics rígids de l'univers. El pas d'aquesta ventolina per la pell humitejada per la calor de forn produeix una impressió deliciosa. El cos queda com alliberat. Un punt d'humitat es fica fins a la rel de la pell. Aquesta ampla penetració del vent no es produeix d'una manera brusca; el garbí entra leïtament. El veien venir. Empeny suaument portes i finestres, infla lleugerament la galta de les cortines, posa un so lent i greu a les pinedes. No es tracta d'un forcejar violent; és com una ampla carícia suau.

A mesura que el vent s'eixampla, la reverberació del sol sobre la mar perd la seva duresa rutilant, queda com esfilagarsada. El blau del mar es fa més obscur, i quan es produeix el primer salt de l'escuma, blanca com un còp de lli, corbada com la cua d'un peix, ho fa com un enlluernament de gràcia sobre les vastes aigües. La força del vent augmenta. És la marinada de juny que ajeu dolçament l'or de les espigues rosses, dibuixa corbes ombrívols, fugitives, sobre les userdes, fa repiquetejar les fulles de les arbredes i transporta, a l'agost, el perfum de la pinassa. Al Port Bo l'ondulació de les embarcacions fondejades es fa més nerviosa i l'estirada d'una cor-

da fa com un primer gemec. L'onada és més plena i té ja un embat franc. El mar es pica, s'omple de blancs de plata. Sota el lleó del sol, sobre el mar d'un blau fosc aquesta inacabable aparició de tritons d'escuma sembla una transfiguració continuada, un joc de meravella. Per a les persones que senten l'atracció del mar, l'espectacle té aquell punt d'inutilitat que atreu irresistiblement; la mirada queda com imantada i l'espirit descansa sobre la joventut embogida del sol, del mar, del vent, sobre la diversitat eterna dels jocs elementals.

El vent s'entaula franc... Té llavors una manera tan natural de posar-se sobre l'aigua que s'endevina que ja no li vindrà d'una hora, ni de deu hores de bufar, i de bufar seguit. A vegades dura massa i la concentració d'humitat que produeix enerva les persones nervioses. Però la primera mitja hora de l'entrada del llebeig, un dia d'estiu, a les Voltes de Calella, qui la pogués descriure! Aquest vent fa tolerable el rigor del sol, esponja l'aire, posa un punt de menta a la boca —els pagesos coneixen el gust fresc de la marinada—. Des de les Voltes de Calella aquestes sensacions queden com sublimades. Els arcs matussers, de sòlid pilonatge, de corbes una mica ventrudes, queden com airejats, el seu aire blavisqueja i de l'escuma màgica semblen arribar al sostre dels arcs unes taques de llum blanca, flotant ingràvides. El vent, a més, sembla entrar pels arcs no pas amb l'embat frontal, sinó obliquament, i això m'ha fet recordar moltes vegades una sensació de Roma, que tinc molt viva: el pas obliquat del libecció pels arcs de la Ciutat Eterna. I tot això —què sé jo!— serà mentida o serà veritat: però a mi em sembla que aquestes sensacions tan simples, tan elementals, són paradisiaques.

(*Extracte tret del llibre GUIA DE LA COSTA BRAVA*)

* * *

Fou un home grasset, baixet, rossenc, més aviat corpulent, d'un pellatge groc rosadenc, d'ulls grisos. La densitat dels seus teixits musculars fou molt visible: fou un home notòriament carregat de cama i cuixa, espès i gruixut. Fou, a més a més, un gras calorós. Quan feia calor, tenia tendència a posar-se un mocadoret de seda blanca al coll, per la qüestió de la suor. Tenia tendència, així mateix, a posar-se en cos de camisa. Era, encara, un d'aquells homes de corbes arrodonides que tenen la coqueteria de portar una clenxa molt rectilínia, el tupè molt ben girat i el cabell lleugerament engomat. Quan s'alliberava de l'americana se li descobria un altre detall: portava elàstics i al mateix temps cinturó amb sive-lla. Era una redundància de l'època. Tots aquests

elements feien que quan es mudava produís la impressió que no li faltava res. De jove, Garreta estigué més gras que en els últims anys de la seva vida. Es començà d'aflaquir l'any 1920.

Mirat de perfil, no resultava pas tan agraït com mirat de ple a ple. Vist de cara, sota el seu magnífic front, el nas era prominent, però el conjunt de les faccions eren d'un home reflexiu, calmat, prudent, però amb una curiosa barreja de vaga taujaneria entre irònica, picant i ingènua. Com que de jove no portava bigoti, tenia, com totes les persones grasses de l'època que no en portaven, un cert aire clerical, bondadós i bon jan. Eren unes faccions sense cap transcendència dolorística ni d'inquietud, ni d'angoixa, sense rastre d'obsessió concentrada — unes faccions d'home més aviat situat en les misèries d'aquesta vall de llàgrimes perfectament tranquil i conformat, desproveït d'una qualsevol forma d'ambició (la seva màxima era la dels tapers: qui tingui més, que sopi dos cops), sense cap neguit aparent o subterrani intens, a part dels neguits habituals; sense ressentiments ni complexos obscurs, ni obcecacions lívides, ni vanitats infantils, però incapaç alhora de sentir la més lleu fascinació per la riquesa o una qualsevol forma de fatxenderia oficial. Garreta era un home clar, transparent, diàfan.

Mirat de perfil, en efecte, el nas no l'acompanyava. En un moment determinat, la part baixa del nas li agafava una forma insospitada, li feia una sortida que li trencava el dibuix de la silueta i li desbaratava tot el conjunt de la cara en termes potser massa accentuats, però no pas tant per a arribar a ser una cosa estranya. Amb tot això vull dir que Garreta tenia unes faccions perfectament normals, era un home com som tots, perfectament intercanviable. En els últims anys de la seva vida es deixà un petit bigotet raspall, sal i pebre, que li humanitzà potser una mica —el pèl sempre humanitza— la lleugera deformació de la base del nas. Gairebé totes les fotografies el presenten mudat, i, havent ja dit fa un moment que quan es mudava no hi faltava res, ara afegiré que resultava una mica bufat i lleugerament enravenat. El mudat l'engavanyava. Es movia d'una manera molt més lliure i folgada en el negligé habitual de la rellotgeria i dels cafès de la seva vila natal.

(*Extracte tret de l'HOMENOT JULI GARRETA*)

per JOSEP VERGES